

SZIKSZAI FABRICIUS BALÁZS

(1530?–1576)

HALOTTI BESZÉD BALSARÁTI VITUS JÁNOS ÉLETÉRŐL ÉS HALÁLÁRÓL

1575. április 9.

Halotti beszéd a hírneves Balsaráti Vitus Jánosnak, a tapasztalt és jóbírű orvosdoktornak, a sárospataki egyház tudós és hűséges pásztorának életéről és haláláról, amelyet megírt Szikszai Fabricius Balázs sárospataki iskolamester, és amelyet elmondott 1575. április 9-én az ünnepélyes gyászszertartáson a főurak, nemesek, egyházi férfiak és közemberek népes gyülekezetében.

Ha volna bennem egy szikrája a velünk született tehetségnek, aminek gyöngé mivoltát énbennem bizony érzem és tudom – nemes és népes gyülekezet, akik engem hallgattok –, vagy valamelyes szónoki készséggel bírnék, amelynek gyakorlására kora ifjúságomtól kevesebb alkalmam volt, mint azt szerettem volna, végre ha a választékos tudománynak olyan bősége és eleganciája állna rendelkezésemre, mint amennyire annak szükében vagyok, akkor mindennek gyümölcset és mintegy lerovandó tartozását méltán várhatná most tőlem a hírneves Balsaráti Vitus János, egyházunk dicső emlékezetű pásztora és fölügyelője, nekem meg apám és nagyon tisztelendő atyámfia, akinek végső tisztességére, mint azt a kegyelet és tisztesség megkívánja, hálával adózni itt most minden rendűek és rangúak összegyűltünk. Mert hallgassak-e az egyház, az irodalom, de sőt az egész haza iránti közismert sok és nagy érdeméről, amelyről nem szólni, vagy azt tel-

jesen elfelejteni bizony hálátlan és gonosz dolog volna, vagy a vele való, már évek óta töretlen hűséggel őrzött intézményes családi kapcsolatot hozzam elő, vegyem-é számba rám halmozott jótéteményei sokaságát, avagy végre levessem-e az újabban jutott közös sors, az együtt viselt egyházi szolgálat soha föl nem bontható szent kötelességét? Sok és jelentős dolog van, a mélységes kegyeleten túl is, amelyek ebben az órában nem engednek hallgatni, de tanúságot tenni készítenek az elhúnyt iránti jámbor hála és fönnmaradó hűségünk, és ezek végül is őszinte tiszteletünknek és a megnyilvánuló közszeretetnek tanújelét követelik. Ez így van ugyan, de nem kevésbé jelentős dolgok hozhatók föl ezekkel szemben, amelyek engem a szólásra emelkedéstől leginkább visszariasztanak, és a legnagyobb nehézségét és terhét jelentik annak, hogy ennek a gyásztisztességadásnak eleget tegyek. Először a fájdalomnak keserősége, amely a váratlan és gyászos haláleset miatt fog el, egyebek mellett, nemcsak a hangom akadozik, a szavak között könnyeim hullván, de korábbi gondolkodási képességem is eltompul, értelmem, ha volt valaha, teljesen elhomályosul, úgyhogy nem is tudok belekezdeni ebbe a keserves siratásba. Növeli még megrendülésemet, fölzaklat és megindít ez a gyászos szószék, amelyre fölléptem, ez az elárvult szomorú hely, ahonnan szólnom kell, ahol öt-hat napja még nagyszerű szó zengett. Ez a szószék, ahonnan jószágos pásztorunk mindnyájunk bámulatára és tetszésére utolérhetetlen előadókészséggel prédikált Isten csodálatos titkairól, ez a szószék most keserves gyásszal van teli, beszennyezi a mértéktelen és szerencsétlen siralom, csöndes irtózat tölti be, és iszonyodik szomorú beszédem gyászos panaszától, visszaidézi a megszokott hang méltósággal elegy szépségét és a kimeríthetetlen bőségű utánozhatatlan szónoki tudományát. Ezt növelte még a fölvett téma méltósága és magasztossága, amely olyan volt, hogy mindenképpen éles elmét, ékesszólást, csiszolt előadásmódot, végül gondtól és aggodalomtól ment lelket és nem gyászoló értelmet és

gondolkodást követelt. Ezért méltán félhetek, hogy amikor a kiváló férfiú dicséretére és magasztalására töreksem, nehogy kisebbitsem vagy alábecsüljem erényeit, nagyságát és tekintélyes mivoltát, azaz azokat a tulajdonságait, amelyek Isten bőkezű adományából mintegy vetekezve igyekeztek fölékesíteni azt a férfit, akiről beszélni kívánok. De mivel mindenképpen kell valamit mondanom, és ebben a rendelt időben nem lehet a hálátlanság és feledékenység vétke nélkül hallgatni, vállalom inkább, hogy a vakmerő szemtelenség vádjával illetnek, semhogy megsértssem azt a jámbor kötelességemet, amely a tisztelet és köteles kegyelet nevét viseli. Bízom benne, hogy ezt ti mindnyájan, akik itt vagytok, már megismert tisztas emberségetekhez képest jó néven veszitek, kiváltképpen pedig amilyen tisztelettel és őszinte hűséggel az élő iránt viseltettetek, ezen újabb tiszteletadásra való hajlandóságotokkal és buzgóságotokkal, amellyel annyi egyházból és városból szép számmal összegyülekeztetek, ugyanennek fényes bizonyosságát fogjátok adni. Én pedig beszélek nektek, amennyire a családi gyász szomorúsága közepett erre képes vagyok, szülőföldjéről, származásáról, neveltetéséről, tanulmányairól, külföldi útjairól és Balsaráti Vitus János egész életéről és haláláról annyit, amennyire az élettörténetét több alkalommal is fölelevenítő családi beszélgetésekből visszaemlékezni tudok. Majd áttérek beszédem második részére, amely az országos bajokkal, e vidék egyházainak és iskoláinak panaszával foglalkozik, azaz, hogy kevés a tanító, és az ismétlődő halálesetek miatt számuk végzetesen fogy.

Balsaráti Vitus János Alsó-Pannóniának Erdély közvetlen közelében lévő, a Maros és Körös folyóktól közbezárt vidékén született, ott, ahol mindenféle élelem könnyen és bőséggel terem, amely nevezetes lakosainak emberségéről, igazságosságáról, derékségéről, mindenféle munkára serény készségéről, egy nem ismeretlen városban, amely nevét: Dombegyház, a kiemelkedő dombon épült templomról nyerte. Apja Vitus Lukács volt, je-

les erényű, hitű és bölcsességű férfiú, akire megtapasztalt bölcsessége, deréksége és kitűnő emberi tulajdonságai miatt az egykor híres nemes Jaksith család Temesvár vidékén lévő Nagylak nevű várát őrzésre és megvédésre rábízta. Őt a nevezett városban, ahol néhány jószágot bírt, feleségével együtt egykor a török elfogta. Itthagytta háromhónapos János fiacskáját, miután úgy rabolták el, hogy az ellenség nem sejtett becsapása juttatta a legszomorúbb fogságba, ahonnan sohase tért vissza. Hogy a kis Jánost Isten csodálatos kegyelme hogyan védte és óvta meg akkor, és a nyilvánvaló életveszélyből a jelenlévő isteni erő megnyilatkozása hogyan szabadította meg, legyen szabad erről itt megemlékezni, mintegy kiváló példájául a szent angyalok jelenlétének és segítségének a zsenge korúak élete és épsége szüntelen védelmezésében, a csecsemőket fenyegető váratlan bajok elhárításában ott, ahol már semmi emberi segítség nincsen. A vad és barbár török szörnyű rajtaütéssel a mondott városra törve, a nyomorult lakosokat részben foglyul ejtette, részben kegyetlenül meggyilkolta, fölgyújtva szanaszét a házakat a környék megfélemlítésére, prédára és rablásra jutott az elmenekült lakosság házi fölszerelése. Égett már az ellenséges török tüzétől az az épület is, amelyben a szüleitől már akkor szerencsétlenül elárvult János feküdt, ahol is föltárván az ajtó, egy török fölfigyelt a ház közepén, a bölcsőben síró csöppsegre, berontva a lángokon át, megragadva a bölcsővel együtt a tűzből kivitte és kihajította az udvar közepére, nehogy a gyöngé csecsemő, akinek magányosságán és ártatlanságán még a vad barbár kegyetlensége is megkönyörült, megégjen az egyre erősödő tűztől pusztuló épülettel együtt. Ott a fölfordult bölcső alatt, ahová a barbár „jótékony” kegyetlenség juttatta, három egész napig rejtezett a csecsemő a földhöz tapadva, minden táplálék nélkül, mivel az egész környéket tűzzel-vasal dühödten elnéptelenítő töröktől való féltőkben a város lakók, akik elkerülték az ellenség kezét, nem mertek visszatérni a városba. Majd visszavonulván a török, a

visszatérő lakosok a szanaszét heverő legyilkolt polgárok tetemei között megtalálták a fölfordult bölcsőt, amelyet még néhány török kardcsapás is megsértett. Ez onnan volt, hogy lóhátról akarták a bezárt helyről keserves bömbölést hallató fiúcskát átdöfni. Amikor fölállították a bölcsőt, a kicsit még lélegezve és mozogva, de a háromnapi éhezéstől és az akadályoztatott levegőzés szűkös volta miatt csaknem holtan találták. Akkor nyilvánvalóvá vált mindenki számára, hogy a háromhónapos fiúcskának nemcsak a szükséges tápláléknak elviselhetetlen nélkülözése, de a levegő is, amelyet alig kapott, el lévén zárva a járatok, de meg a fölfordult bölcső ráneheződő súlya miatt is meg kellett volna halnia, és nem tudott volna olyan sokáig életben maradni, hacsak az ég angyalainak, akiket Isten küldött a végveszélyben lévőknek segítséget vinni, éber szolgálata és hűséges vigyázása nem őrizte volna meg az életét. A feléje irányuló isteni jóságnak és gondviselésnek ezt a történetét a dicséretes hitű és jámborságú férfiú hálás magasztalással igen gyakran elismételte nekünk, mintegy első példájául és szerencsés zálogául annak az atyai kegyelemnek és jóságnak, amelynek felnőtt korában is bírta nem kevésbé bősz és emlékezetes bizonyosságát, amint azt a következőkben előadjuk. Vitus Jánost, miután ilyen nyilvánvaló életveszélyből csodálatosan megmenekült, mert már akkor is kijelölte az Isten és Egyház és a haza nagy hasznára, szüleitől megfosztott árva lévén, nagybátyja, Fodor Ferenc vette magához, hogy fölnevelje. Hűséges dajkáról gondoskodott számára, aki tejjel táplálta a kicsit és nevelésében az anyai szeretetet és gondoskodást pótolta. Fölserdülve önként használta a Balsaráti nevet arról a helységről, Balsarátról, ahol nevelkedett, azért, hogy megőrizze jóságos neveltetésének édes emlékét, amely azon a helyen a nevezett Fodor Ferenc dicséretes bőkezűségéből jutott neki. Mihelyt ifjúkorba jutott és már fogékonnyá vált a tanulásra, a nemes és istenfélő Anna asszony, Jaksith Péter özvegye – az ő birtokán laktak szülei – emlékezve apja erényeire és hűsé-

gére, fiává fogadta, és azzal a nagy jószándékkal és gondoskodással vette magához, hogy a tanulmányokba bevezesse és azokban otthonossá tegye. Ezért a legközelebbi és leglátogatottabb iskolába, a gyulaiba küldte az említett nagyszony szorgalmatos gondoskodása, hogy ott megfelelő képzést kapjon az elemi tananyagból. A nemesifjak szerencsés gyülekezetében gondoskodott Jánosról is, mind az anyagi, mind a szellemi javakat tekintve. Nagyon kedvelte és szerette eleven esze meg azon hajlandósága miatt, amellyel minden ifjúi föladatot készségesen és gyorsan elvállalt. Isten kegyelméből valójában ekkortájt kezdett a mi vidékünkön az evangéliumi tudomány tisztább fénye fölragyogni. Jámbor, bölcs és tudós férfiak a régi idők butaságából megrögződött pápista babonaságnak istentelenségét és hiábavalóságát szabadon és élesen vizsgálták és kárhoztatták. Akkor tette magáévá mohón és örömet az újjászülető igazság üdvös kezdeteit ez az okos és rátermett asszony, sőt alattvalóit is az égi tudomány megjobbított változatára igyekezett szorgalmatosan megtanítani. Azokban az időkben a nagyságos Drágffy Gáspár úr, mit se félve János király és a tisztább tan visszaállítását állhatatosan ellenző püspökök rosszalásától, a jámbor és igaz tudományt hirdető lelkészeket, Pannónia más főurai mellett, nagylelkűen és igaz jámborsággal oltalmába fogadta. Biztos menedéket és bőkezű vendéglátást nyújtott nekik városában, Erdődön, ahol nagy jövedelmű, gazdag vára is volt. Amikor azután Jak-sithné megtudta, hogy abban az egyházban és iskolában isteni tudományban jártas férfiak vannak, olyanok, akik a keresztény jámborságot nem a szerzetesek nevetséges ceremóniáiba, és azok ostoba és istentelen bámulásába, hanem Isten igaz megismerésébe, félelmébe és lélekbeni tiszteletébe helyezik a Szentírás tanítása és előírása szerint, akkor neveltjét, Jánost is oda küldte. Figyelmébe ajánlották itt a kiváló Kopácsi Istvánnak, aki Dévai Mátyással, Batizi Andrással és Ozorai Imrével a Drágffy úr biztonságos oltalma és védelme alatt szorgalmasan hir-

dette az evangéliumi igazság magvait. A népnek is meg az iskolában is a szent könyveket tanították minden jóra való ember őszinte tetszésére és örömére, valamint a hallgatóság csodálatos hajlandóságára és nem kis hasznára. Az üdvös és vigasztaló tudománnyal teljes írás értelmezésének módját Luther és Melanchthon Fülöp előadása alapján mutatták be, akiket Wittenbergben buzgón hallgattak. Ez a négy hős férfiú volt a megújítója a magyar egyházakban a megjobbított tannak, ők úzték el a pápai istentelen visszaéléseket, azokat, amelyek miatt az isteni igazság a legrútabbul beszennyezve és tönkretéve, bele-süllyedve a tömérdek bűn legsűrűbb sötétségébe és a legocsmányabb megvesztegetés csalásaival profanizálva hevert. Miután az ifjú Jánost az igen tanult és bölcs Kopácsi István kezére adták, annak először a széptudományok alapjaira meg a tiszta kegyességi ismeretekre volt gondja, de nem kevesebb jóindulattal gondozta és nevelte is, és majdhogynem fiaként tartotta. Amikor ugyanaz a Kopácsi István innen a nagybányai egyház kormányzására hívatott meg az Úr 1547. évében, nem tudott elszakadni Vitus Jánosunktól, aki már a serdülőkort elhagyta, hanem magához vette. Hűségesen és kitartóan irányította tanulmányait tovább, úgyhogy mind a latin, mind a görög nyelvben dicséretes előhaladást tett, és egyúttal a kegyesség és az igaz tudomány elemeit is elsajátította, mivel erre készséges hajlandósággal és hívő lélekkel rendelkezett. Végre meghívatván Kopácsi István az Úr 1549. évében ennek a pataki egyháznak irányítására, magával hozta Vitus Jánost is, akivel ebben az iskolában együtt tanította nagy készségesen a latin és görög nyelvet, a népet pedig, elűzve a pápai tévelygés szomorú homályát, az igazság egyre világosabb fényének és a tiszta tudomány világosságának megpillantására serkentette prédikációival. Huszadik évében járva már Vitus János, mindkét nyelvet tanította az ifjúságnak. Együttműködve ebben az iskolában hűségesen és készségesen segített tanárának, Kopácsi Istvánnak, sokakat, akik ma is élnek, haszonnal tanított.

Amint elérte huszonkettedik életévét, és már a filozófiai stúdiumok alapjaiban meg a latin és görög nyelvben való jártasságával könnyűszerrel megelőzte társait, Wittenbergbe küldték, mert úgy tűnt, hogy a külföldi egyetemek tudós professzorai és magiszterei között kora megérett ítélete miatt, dicséretesen és hasznosan fog majd foglalkozni. Jaksith Anna látta el a peregrinációhoz bőszesen elég, igen szép összeggel, a már elhunyt idősebb Jaksith úrnő leánya, aki mint örökös úgy gondolta, hogy jámbor kötelessége a gondját föl vállalni, megajándékozni és minden módon segíteni azt, akit anyja fiaként szeretett, és akit ha elhagyna, abból híres famíliájára gyalázat és szégyen háramolnék. Itt, Wittenbergben mihelyt a széptudományokban és a nyelvek ismeretében teljes és alapos tudásra tett szert, és érettebb kora miatt a magasabb tudományokban is biztosabb ítéletet tett a magáévá, ekkor már huszonötödik évében volt, Melanchthon Fülöp javaslatára, aki nagyon kedvelte és szerette, elnyerte a magiszteri címet. Ettől kezdve ugyanannak a Fülöpnek tanácsára és tekintélyére hallgatva, akinek a nagyasszony levélbelileg kiváltképpen ajánlotta, és aki tanulmányaiiban is leginkább vezette és irányította, az orvostudomány elméletére és gyakorlatára adta magát, mivel úgy gondolták, hogy termete valamelyest alacsony lévén, nem tudja majd a szószekről tanító egyházi személynek járó méltóságot és tiszteletet biztosítani. De nem hanyagolta el a fiatalon kezdett teológiai stúdiumokat se, mert minden nap biztosított egy kevés időt és alkalmat a szent dolgokon való elmélkedésre és az égi tudomány tanulmányozására. Megértette ugyanis, hogy egyedül ebben a tudományban mutatkozik meg az üdvösség elnyerésének kész útja és csalhatatlan módja. Vezetője volt akkor, dicséretesen és eredményesen, azon iskolai gyakorlatok irányításának és értékelésének, amelyek egykor honfitársaink körében Wittenbergben dicséretes módon szokásban voltak. A keresztyén vallás főbb fejezeteiből föl váltva bizonyos tételeket rendszeresen vitára tűztek ki, a vélemények és ér-

vek nyugodt és tudós összevetésével vizsgálva és vitatva azokat. Ezt több éven át a kiváló Melanchthon Fülöp tekintélye alatt és helyeslésével szokta volt gyakorolni, és gyakorolja mind a mai napig a magyar coetus. Az érvek megcáfolásában olyan találékonyak, késznek, ügyesnek és elmésnek tartották Vitus Jánost, hogy sokan, akik ott tanulótársai voltak, még ma is hirdetik éleselmjűségét, gyors észjárását és csodálatos ilyen irányú képességét. A füvek és fák tanulmányozásával és az egyszerű gyógyszerek általános ismeretével úgy jeleskedett, hogy alig volt párja, talán ha egy-két társa múlta fölül akkor a wittenbergi egyetemen. Németországban is és Magyarországon is sokakat vitt szerencsésen előbbre ebben az ismeretben, úgyhogy közülünk is többen, amit kaptak, egyedül neki köszönik, ha valamire jutottak ennek a tudománynak elméletében és gyakorlatában, nevemet ezek közé sorolni én se szégyenlem. A magiszteri fokozat elnyerése után két évet töltött Wittenbergben úgy, hogy a szent tudományok az orvosi mellett haladtak, bár elsődlegesnek tartotta a természettudományos hivatást és gyakorlatot. Akkor Melanchthon Fülöp, a szellemi képességek igaz megbecsülője és az irodalmi műveltség tudós értékelője, írt a nagyságos Perényi Gábor úrnak, és Vitus János képességeit, tudását, erkölceit, műveltségét buzgón dicsérve, kezdeményezője volt annak, hogy orvosi tanulmányainak abszolválására Itáliába küldtetett. Itt ugyanis a boncolások gyakori megtekintése, meg a régi könyvek, Hippokratész, Galénosz és Avicenna bőségebb magyarázatai, de meg a leghíresebb orvosoknak a gyógyításban való jeles jártassága miatt igen virágzóan tartják az orvostudományt. Átment ide Balsaráti Vitus János az Úr 1556. évében, miután előbb megtekintette és bejárta Németország és Svájc néhány legnemesebb városát, barátságot kötve itt-ott az egyetemeken tudós férfiakkal csakúgy, mint teológusokkal és orvosokkal. Ezeknek peregrinus honfitársaink iránti különös emberségéről, kedvességéről, a vendégszeretetre való hajlandóság-

gukról gyakorta megemlékezett. Különösen megemlegette a svájci lelkészek közül a zürichi egyház csodálatos jólelkűségét és a vendégekkel való törődését. Itt barátságba került nemcsak a legkiválóbb teológusokkal, Henrik Bullingerrel, Petrus Martyrral és az iskola más híres tanáraival, de Konrad Gesnerrel is, aki hírneves volt sokféle tudománya és irodalmi munkássága miatt is. Ez a vízben élő állatokról írt hatalmas kötetében néhány helyen baráti és megtisztelő módon meg is említi őt. Négy teljes évig maradt részint Bolognában, részint meg Padovában a nagyságos Perényi Gábor úr költségén. Hallgatta a legtapasztaltabb és leghíresebb orvosokat, boncolási gyakorlatokat sűrűn és szorgalmasan látogatott, de maga is tartott ilyet baráti körben, hogy a mesterséget és saját jártasságát kitapasztalja. De meg a gyógyítás gyakorlatát is, amelyet azokon az egyetemeken a tapasztalt orvosok nagy tudása és hosszú gyakorlata alapján alkalmaztak, pontosan megjegyezte. A híres orvosok ítéletét és véleményét a legsúlyosabb betegségek okainak, külső jegyeinek és tüneteinek vizsgálatában pontosan megfigyelve, összevetette és mérlegelte egyúttal több ugyanazon betegséget gyógyító orvos sokszor eltérő véleményét, amely dolog a legnagyobb figyelmet és különleges értelmi képességet kíván. Annyira jutott ebben a tudományban, amelyre természettől való élénk hajlama ragadta, és amelyben fáradhatatlan munkával és tanulással jutott előre, hogy neve azon vidék híres orvosai között csakhamar ismert lett, és nem sokkal azután a bolognai egyetem tekintélyes ítélete és az orvosok nyilvános szavazata alapján elnyerte a doktori címet és ünnepélyes jelvényeket. Innen Rómába is elutazott, hogy ott is hallgassa a híres orvosokat és a gyógyítási elméletüket és gyakorlatukat megismerje, és hogy egyúttal bemutassa az orvostudományban való jártasságát a földkerekség leglátogatottabb színpadán. Itt magának a pápának udvarában gyakorolta egy fél éven át tisztes díjazás ellenében orvosi mesterségét, nevének ezzel nem kis dicsőséget és hírnevet szerezve.

De tisztább hitvallása miatt, amelyet minthogy már megismert és a római egyház annyi istentelen és szörnyűséges visszaélése között megtagadni egyáltalán nem tudott, várható volt, hogy nagy veszélybe kerül, ezért nem maradhatott ott tovább. Hát ismét visszatért Bolognába és ott vezetője lett annak a kollégiumi közösségnek, amelyet a magyarok már korábban alapítványból bírtak, egy gazdag zágrábi kanonok jóvoltából, aki, mint mondják, a magyar származású nélkülöző tanulók használatára rendelt egy házat biztos jövedelemmel. Innen a szomszédos Illyricumba is elhívta a zágrábi püspök, és a környék több nemese, akiket veszedelmes betegségektől szabadított meg csodálatos eredménnyel és gyógyító tudományának egyedüli dicsőségére. Megjárva végül Itália legnevezetesebb városait, és azon vidékek legnevesebb orvosaival baráti kapcsolatba lépve, bízott abban, hogy hosszú peregrinációjának a haza már várt gyümölcsét veheti, de egyébként is, mivel a nagyságos Perényi Gábor úr rendeletére hazahívatott, az Úr 1560. évében hazatért, és urának magánorvosa lett, egyszersmind udvari emberei és tanácsosai közé is bekerült. Orvosi mesterségét nyolc évig gyakorolta az ő udvarában hűséggel, éberséggel, szorgalmasan, bölcsen és a legnagyobb alkalmatossággal úgy, hogy annak a vidéknek minden főura és nemese versengett az ő gyógykezeléséért. És minden rendű és rangú ember, megnyomórtva a legváltozatosabb és legsúlyosabb betegségektől, naponta a legtávolabbi helyekről úgy kereste föl, mint valami apollói vagy aesculapusi gyógyhelyet, azzal a biztos reménységgel, hogy megromlott egészségüket visszaszerzik. Balsaráti Vitus János, aki akkor már úra nagy megbecsülését és sok hála-ját élvezte, annyira kész volt mindenkivel jót tenni, annyi volt benne a segítőkészség, hogy senkit, bármi nincstelen és nyavalyást vissza nem utasított, a gyógyítást soha senkitől meg nem tagadta, hanem ajándékozó jósággal és örömet látott hozzá gyógykezelnit mindenkint, szót se ejtve bárkinél a jutalmazásról vagy fizetésről. Soha főurat,

nemest, egyházi férfit vagy gazdag polgárt nem gyógyított úgy, hogy előbb megegyezett volna munkája és fáradozása fizetségét illetően, vagy valakinek gyógykezelését megkezdve zsupori módon kikötött volna egy bizonyos összeget föltétlenül arra az esetre, ha az illető betegségből fölgyógyul. Még azt is, amit a gazdagabbak önként fölajánlottak, még azt is hányszor láttuk, hogy csak nagy vonakodva és szégyenkezve szokta volt elfogadni, erőszakkal ráerőltetve, hogy ne vesse meg a hála és viszonzás szimbólumát azoktól, akiknek egészségét helyreállította. És bizony, hogy mennyi nyereséget és hasznot hozott a tizenöt éves, soha meg nem szakított orvosi működése, és hogy a családi vagyont illetően mit eredményezett, amint gondolható, gyümölcsöző orvosi tudománya, azt mutatja takarékos és szegényes háztartása, ahol aranyat és ezüstöt semmit, vagy csak valamicskét láthatni. Sőt hátramaradt családjának a mindennapi szükségesnél valamivel nagyobb összeg sem áll rendelkezésre. Ezt a férfit ugyanis jóságra született természeté valahogyan a mindenki iránti jótétemény gyakorlására vitte. A nagylelkű ingyenes gyógykezelést más érdemekkel is igyekezett növelni, és ezért sok súlyos beteget, egyházit és közrendűt, sőt a szegényebb nemeseket is, akik betegségük miatt idehozatták magukat, jóságosan ő élelmezte, napi étellel és itallal bőven táplálta. Egyébként házát, mint minden nincstelen és nélkülöző közös fogadóhelyét és a jóság tárházát látogatták mindig a szegény és bajba jutott emberek. Jóságának jámbor és dicséretes példájával házanépét is hozzászoktatta a készséges alamizsnaosztásra, úgyhogy senki se ment el üres kézzel, senkit ki nem zártak, aki adományt kérni jött ide. Amikor már nagy kegyben volt uránál, és nagy tekintéllyel rendelkezett, sok bűnösnek használt könyörgésével és közbenjárásával, még a súlyos bűnök bocsánatát is kieszközölte, és sokakat a biztos halálbüntetéstől mentett meg. Így sok nemes és alávetett polgár ügyét és pártfogását készségesen föl vállalta, és nagy hálálkodásukra véghez is vitte. Elsősorban pedig azért érdemel di-

cséretet és magasztalást, mert rábeszélte urát, hogy a tudós és jámbor hírnevű férfiakat mindenütt gondosan föl kutatva elhelyezte a birtokán lévő iskolákba és egyházakba azért, hogy ezeket minél virágzóbbnak lássa olyan ékességekkel, amelyeknél nincsen ebben az életben előbbvaló, nincs szebb, nincs végre semmi, ami a világi méltóságnak nagyobb és fölségesebb díszére volna. Keresztülvitte továbbá, hogy az úr a tanulóifjúságot bőkezűen és nagylelkűen oltalmába vegye és gondoskodjék róla, részint a hazai iskolákban, részint a külföldi egyetemekre szükséges összeg biztosításával azoknak főleg, akik majdan nagyobb előrehaladás reményét látszottak nyújtani. De az is az ő kedvezésének, tekintélyének és ügybuzgóságának volt az eredménye, hogy ugyancsak urától, Perényi Gábortól bizonyos birtokokat és nem kis jövedelmeket szerzett ennek a pataki iskolának is. Ilyen és ennyi ékes tulajdonságokkal jeleskedve, úgy tűnt, hogy szerencsés és előnyös helyzetében minden lehetőségét mások közönséges hasznára fordította, azt akarta, hogy mindenkinek használjon, senkinek ne ártson. Mégis, mivel ahogy a kiemelkedő erényt ellenségesen mindig megtámadja az irigység gonosz ösztökeje, úgy ezt a kiváló férfit is méltatlanul mérészelte üldözőbe venni. Igyekezett hamis vádakkal vakmerően megtépázni hírnevét és szemérmetlenül csorbítani tekintélyét. De ismert ártatlansága, deréksége, hite, erénye, valamint mindenfajta embereknél szerzett érdemei, ugyancsak urának hathatós hálája, meg a helyes cselekedeteinek biztos és rendíthetetlen alapjaiba vetett megbecsülés, és valamennyi rend előtt való nagy tekintélye, könnyen elsöpörte a hitvány gyalázkodást. És a rosszakarók és irigyek hitvány fecsegése és álnok csalárdsága csakhamar semmivé lett és megszűnt, azoké akik más ragyogó hírnevét nem képesek elviselni, a legjobbak gyalázásával és kisebbitésével akarnak naggyá lenni, mert nem jeleskednek olyan igaz erénnyel és szilárd dicsőséggel, amely őket ajánlhatná. De az ő kipróbált élete ártatlanságának akár egyetlen nyilvánvaló és bőséges bizony-

sága lehet az, hogy maga Miksa császár, aki most a Római Birodalmat szerencsésen igazgatja, mihelyt tudomást szerzett János kiemelkedő erényeiről, tudásáról, hitéről, műveltségéről, a legsúlyosabb betegségek veszélyeinek elűzésében való csodálatos szerencséjéről, és nagyok és kicsik iránti sok érdeméről, mihelyt, amint mondtam, ezekről teljes bizonyossággal tudomást szerzett, önként nemesi címet és címert adományozott neki, és bőkezű jószágának kegyéből némi jószággal megajándékozva át emelte őt a nemesi rendbe. Eztán, mikor az említett Perényi Gábor úr az Úrnak 1567. évében Pozsonyban befejezte életét, ekkora és ilyen bőkezű pártfogót veszítve el, Vitus János doktor akkor se vonta meg készséges és nagylelkű gyógyító tevékenységét kicsinyektől és nagyoktól, valahányszor csak kérték. Gyakran hosszú útra vállalkozott, fagyos szélben és tomboló zivatarban még életének és egészségének nyilvánvaló veszélyeztetésével is. Csak megbecsülnék igyekezetét és jóakarátát azok a főurak, nemesek és a barátai, akik magukhoz hívták! Nem kímélte magát, fagyot és hőséget egyaránt elvíselt, békésen tűrte a gyakori utazások keserves terhét és fárasztó kényelmetlenségét a jó cselekedetek gyakorlásában való szüntelen sürgölődésében és az övéi és mások lekötelezésében való serénykedésében. Fáradozásai pedig Isten jóságos kegyelméből egyáltalán nem nélkülözték az üdvös és kívánt eredményeket, mert sokakat meggyógyított hosszadalmas és súlyos betegségekből, és pedig olyanokat is gyakran, akik már nem is bíztak az életükben. Közülük sokan most is erősítik, hálásan hirdetve, a kapott jótétményt, hogy életüket és egészségüket az ő jósága tartotta meg. Így élt hát, mint valami közjó szolgálta és vigyázta a mások javát és hasznát, mialatt a magáéval nem törődött, elhanyagolva arra jóval kevesebb gondot fordított. Barátai gyakran szemére vetették, hogy ne csak másoknak akarjon használni úgy, hogy magának árt és otthoni dolgainak kárt okoz, ami meg is történt, családi ügyeinek ilyen elhanyagolása miatt, amelyeket pedig gondoznia és

gyarapítania kellett volna. Továbbá, hogy kiemelkedő érdemeivel ne csak életében gazdagítsa a magyar nemzetet, az utókorra is ráhagyta tudásának a köznép javát szolgáló egy hírneves emlékét. Patrónus nélkül maradván, visszavonulva a valamivel nyugalmasabb magánéletbe, egy kis pihenőhöz jutva, a seborvosok számára anyanyelven a gyógyításról négy könyvet írt, hogy a betegségek orvoslásának helyesebb és jobb gyakorlatáról őket tájékoztassa. E könyvek, lévén a gyakorló orvosok különös hasznára a legmegfelelőbb módszerrel összeállítva, ha egyszer kinyomtatásra kerülnek, a tudománytalan gyógyítás régmódi, rossz, hogy ne mondjam esztelen módszereit kiűzve, illetve megjobbítva, elmondhatatlan, hogy egész hazánknak mekkora hasznára lesz az. Már korábban, amikor 1564-ben a veszedelmes járványos betegség ezen a vidéken olyan erősen terjedt, szerkesztett egy tudós könyvecskét latin nyelven, patrónusa, Perényi Gábor számára, amelyben tárgyalta azt, hogy hogyan kell elkerülni a járványt hozó idő betegséget okozó kellemetlenségeit, az egészséges étrend helyes megállapítását és az alkalmazandó gyógyszereket a mérgezett levegőtől megbetegített test meggyógyítására. Összefoglalta ebben a legjobb módszerrel a leghíresebb orvosok véleményét, azokat amelyek ennek a témának rövid tárgyalásához tartoznak. És ezt a könyvecskét készségesen másokhoz is eljuttatta, úgyhogy közkézen forog. Végre idősebb korba jutva, megunva ezt a meddő, küzdelmes életmódot, amely nem támaszkodott biztos támogatásra és látható haszonra, és már türelmetlen volt a sok kényelmetlenség miatt, amely terhes volt számára, ugyanis gyakran naponta hívták mindenféle utakon távoli helyekre, ezért korábbi életmódját bölcs és megfontolt szándékkal megváltoztatni kívánta. Hogy ne éljen dicstelenül tunya és tétlen életet, hanem hátralévő éveit is jámboran az Istennek és hazának szentelje, ezért az egyház keretében a szent dolgok tanításának tisztére vállalkozott. Meglehetősen készséggel rendelkezett ennek a tisztségnek betöltésére, amely neme-

sebb, mint az orvosé, lévén a lélek gondozásával elfoglalva, a testi betegségeket gyógyító tudományt ezzel akarta elcserélni, vagy még inkább azt emezzel az előbbrevalóval és érdemesebbel tökéletesíteni és ékesíteni, és még nemesebbé és gyümölcsözőbbé tenni. Erre a meggondolásra vitte őt korábbi neveltetésének emléke is. A Jaksith úrnő kiváló bőkezűséggel támogatta gyermekéveitől folytatott tanulmányait azzal a jámbor és üdvös szándékkal, hogy neveltje, János, ha felnőtt kort ér és igaz tudásra tesz szert, tudományát majd az Egyház szent hasznára fordítsa. Mikor ugyanis a szent tudományok tanulmányozását, amint mondtuk, Kópácsi István nyomában haladva szerencsésen elkezdte, akkor ifjan, mások tanácsára és rábeszélésére kellett abbahagynia, most úgy vélte, hogy megvan a lehetőség és az óhajtott alkalom a visszatérésre oda, amit az érdemes pártfogó egykor célul tűzött ki. Elhatározta tudását hajlott korában arra fordítani, amit akkor, amikor a fölsőbbség szabta meg tanulmányainak menetét, megtennie lehetetlen volt. Emlékszem, hogy még Perényi Gábor úr életében, ha a Jaksith úrnő nagy jóságát hálás szóval gyakran megemlegette, azt szokta volt mondani, hogy a lelkiismerete csendben vádolja és elítéli, amiért teológiai tanulmányok folytatását abbahagyva, úrnője beleegyezése és jóváhagyása nélkül áttért az orvostudományok gyakorlására. Hogy tehát az elhunyt jámbor szándékának eleget tegyen, és egyébként is lelkiismeretének és életének nyugalmat szerezzen, elhatározta, hogy az orvosi tudományokhoz, amelyeket sok éven át gyakorolt, hozzákapcsolja a mennyei gyógyítás közönséges hivatását. Ez a két mesterség, amely sokban eltér egymástól, és úgy tűnik, a tiszteiket viselők nem illenek össze, ha ezekről valaki azt hirdetné, hogy ezeket nem lehet megfelelően összekapcsolni, az vagy elárulja rosszindulatát, gonoszságát és betegesen galád irigységét azért, amiért egyeseknek több áldás jut, vagy még inkább tanújelét adja csúf tudatlanságának, hogy nem tudja fölmérni a test és lélek legszorosabb kapcsolatát, hangoztat-

ja azt az esztelen ostobaságot, hogy az egyiknek a gondozását a másiktól el kell különíteni, az ilyen nem méltó arra, hogy teljes értékű lélekből és testből álló embernek tartassék. És ha méltatlan és teljesen komolytalan is a vádja e két hivatás összeegyeztethetetlen és ellentétes harcának, és hogy fölfoghatatlan képtelenség a kettő kapcsolata, jóllehet nem látszik szükségesnek értelmes emberek vagy valamelyest műveltebbek számára ezt visszautasítani, mégis alig kerül fáradságba bemutatni azt, hogy e két kapcsolódó tudomány között milyen rokonság van és milyen kedvezően illenek össze. Mert, hogy a biztos és tökéletes tudomány dicséretéről, amelyre természettől mindnyájan vágyunk, és nemcsak egyetlen, bármily kimagasló és kiváló tudományág ismeretéről, hanem valamennyi egyaránt dicséretes és nemes ismeretágban való jártasságról és megközelítésükről hallgassak, bizony nagyon kellemes és a szabad szellemeknek nagy gyönyörűsége telik ezeknek a szomszédos hivatásoknak megismert egyezésében és összetartozásában. Minthogy ugyanis az égi tudomány legfontosabb része, az Isten megismerése és nyilvánvaló akarátának vizsgálata után, úgy látszik, az ember megfigyelésével és megértésével foglalkozik, ugyan mi nyújthat nagyobb élvezetet a dicséretes ismeretszerzésre vágyó embernek, mint megfigyelni az emberi természetben a legnagyobb rendben elkülönített erőket és képességeket, az egyes részek kitűnő fölépítését és szerkezetét, végre a járulékos elemeket, a szép rendben elosztott sajátságokat és funkciókat. Aki arról álmodik, hogy megbecsült teológusnak fog látszani, és azt hangoztatja, hogy a mennyei tudomány fő tételeinek magyarázatában helyesen és eredménnyel fog ügyködni az orvostudomány hiányos ismeretével, az bizonytalán rút tanújelét adja ostobaságának és gondatlanságának, és a legmagasztosabb kötelesség nehézségeinek és nagyságának megítélésében közönséges nemtörődömségének és bűnös restségének. És bárcsak ne hallatszanék főleg azoknak a bizonyossága, és ne az ő nép előtt tartott prédikációik rút

képzései és ostoba értelmezései jutnának nyilvánosságra, akik ezt a nemes tudományt lomhaságuk és ostobaságuk miatt föl se fogják, esztelen vakmerőséggel kárhoztatják, azt hangoztatják, hogy az égi hitelvek üdvös és tudós magyarázatához semmi emberi bölcselkedésre nincs szükség, hanem a tudósok egyedül a Szentlélek vezetésére és ihletésére szorulnak, és ezt a nézetüket ráerőszakolják a tapasztalatlan tömegre. Nekünk ugyan a legkisebb fáradságunkba kerülne, hogy a legkiemelkedőbb teológiai tételek szorgos vizsgálatának meg a Szentírás számtalan bizonyító helyének halomra hordásával napnál világosabban bemutassuk azt, amit állítunk, ha meggondolva és szántsándékkal nem tartanók kerülendőnek eme eszme-futtatás hálátlan bőbeszédűségét. A természettudományok szükségességét, különösen azét, amely az emberi természet leírásával, a tulajdonságok és képességek vizsgálatával foglalkozik, a jövő teológiájának tudósai igaz okfejtéssel, világosan és szilárdan fogják nekünk bebizonyítani, úgyhogy tovább időzni e helyt e zavargó társaság haszontalan és förtelmes zajongásának megfékezésénél és visszaszorításánál teljességgel alkalmatlannak és fölöslegesnek látszik. Ha e dologról mégis szükségesnek látjuk, hogy hosszasabban szót ejtsünk, nem kerül fáradságba, hogy a tiszteletre méltó pátriárkák példáját, meg a szent profétákét is, akik valamennyien foglalkoztak az orvostudománnyal, és ugyancsak értettek a fizikához és természetrajzhoz, az ő példájukat e nagyszerű férfiú egyéniségének tanulmányozásával hozzuk kapcsolatba. Akadnak ugyancsak a jónevű teológusok között újabban is sokan, akik rájöttek arra, hogy az isteni tudomány magyarázatához hozzátartozik a természettudományok megértése, főleg azoké, amelyek az ember fölépítésének megfigyelésével és ismeretével foglalkoznak. Ezt tanúsítják ragyogó magyarázataik a szent írók helyes és találó értelmezésében, mintegy ujjal rámutatva ennek a tudománynak megvilágosító és gyümölcsöző eredményeire. Nem szólok itt azokról a kellemetlenségekről, amelyeket

Balsaráti Vitus János szándéka, az Egyház javát akaró üdvös elhatározása és Isten neve dicsőségének hirdetése ellenében ostobán és erővel támasztottak, mindjárt a lizskai egyházba való meghívása és szolgálata legkezdetén. Viselte hát ez a jóságos férfiú mindezt a sok és méltatlan igazságtalanságot a legnagyobb türelemmel és mérséklettel, nem akarván elégtételt venni a kíméletlen atyafiakon rosszindulatú vádaskodásaik miatt, hanem szokása szerint türelemmel és szelídséggel kívánta inkább legyőzni egyesek meg nem gondolt keménységét és dühös nyakaságát. Közben folytatta hűségesen a megkezdett tanítói hivatást, mindaddig amíg azok, akik nem jó szemmel nézték korábban életének ezt a változását, megenyhültek és megszelídültek, és az egészséges békességakarók lelke az ugyanazon szent hivatalban lévő szolgatárssal a jámbor és üdvös egyezés megóvására és ápolására hajlott. Minden jószándékú ember ugyanis egyhangúan és nyíltan kimondva dicsérte korábbi életének ezt a nemes és bölcs megváltoztatását. Főnemesek, nemesek és a köznép csodálva élethivatásának ezt a váratlan megújítását, veteckedve dicsőítették az isteni jóságot, hogy a hazai egyházakat ilyen üdvös ajándékban részesítette, nagy hiány lévén a művelt lelkipásztorokban. Vitus János pedig, hogy nyilvános bizonyosságát adja annak, hogy ő semmiféle új és rossz tant, azon régi egyházak hitvallásával ellenkezőt vagy attól eltérőt nem akar terjeszteni elvállalt tanítói hivatalában, közreadott egy tudós és világos írásművet, áttekinthető, rövid tételekbe csoportosítva a keresztyén vallás valamennyi fejezetét, hogy hitét, amelyet hirdetni, amelyért harcolni készült, azon vidék tudós férfiai szabad és biztos ítéletének vizsgálata alá bocsássa, hogy azt a Szentírás mértéke és mércéje alatt vizsgálják meg. De hogy e szükséges és nem haszontalan kitérő után visszatérjek a már megkezdetthez, ne gondolja senki, hogy Vitus János ezt a szent hivatalt valami hátsó szándékkal vállalta el, vagy rút kapzsiságból, vagy hogy dicséretes elhatározására mások hivatalának megkönyékezése ragadta.

Tanítói hivatalát a szomszédos egyáltalán nem nagy és népes és valamennyinél kevesebb jövedelemmel kecsegtető város egyházában kezdte. Mégis reményen és várakozáson fölül olyan bőséges eredménnyel gazdagította meg az Úr, hogy minden értelmes ember úgy ítélte meg, hogy isteni sugallatra vállalkozott az Isten igéjének prédikálására, a lizskaiak pedig hálát adtak Istennek, amiért nekik ilyen jámbor, hűséges és tudós tanítót rendelt. Egy teljes esztendő maradt abban az egyházban, valami csodálatos lelkesedéssel hirdetve és terjesztve az égi tudományt, derék életével és jámborságával, erkölcsi tekintélyével nagy díszére vált tisztségének, az egyházi fegyelmet komolyan megőrizve, mégis kedvessége és jóakarata a mindennapi megszokott nyájas barátságossága mindenki előtt szeretetreméltóvá és kedvessé tette. És bizony a lizskai egyház ma is hálás kegyelettel emlékezik legjobb pásztorának tisztében való kitartására, vigyázására, a tanításra való alkalmatosságára és más kiváló tulajdonságaira. Elmúlván az év, minthogy az volt a vélemény, hogy Balsaráti Vitus János jámborságának, tudásának, kormányzói bölcsességének, a tanításra való gyümölcsöző alkalmatosságának, erényeinek, jótanácsainak és más jótulajdonságainak gyümölcsei egy népesebb és híresebb egyházban még jobban tündökölnének és nagyobb haszonnal járnának, és a pataki egyház éppen első lelkész nélkül volt, úgy döntött e város tiszteletre méltó tanácsa, félretéve minden habozást, és a magisztrátus is teljes tekintélyével és szavatatáival helyeselte ezt, hogy egyházunk vezetését a nép egyetértő szavazata alapján doctor Vitus Jánosra ruházza. Ő mivel úgy vélte, hogy isteni gondviselésből az Egyház javára és Isten dicsőségének terjesztésére neki itt bőségesebb alkalma nyílik, és egyébként is nemes fölbuzdulásában annak örült, hogy Istentől kapott képességeit bőségesebben kamatoztathatja, de meg mivel az atyafiak és barátok is rábeszéltek, a föltételeket nem tartotta megvetendőknak. Habár az a lizskai egyház nyugalmasabb volt, és kormányzása keve-

sebb fáradsággal járt, mégis gyakran és újra meg újra fől-sóhajtott, hogy meg lehet elégedve helyzetével. Átkerülve tehát ezelőtt három évvel és négy hónappal ebbe a pataki egyházba a kiváló jámborságnak, fáradhatatlan szorgalomnak az elhivatottság minden részében való serénykedés, az igazgatás és méltányosság, a türelem és a köznyugalom megőrzésére való törekvés jeles bizonyosságát adta, sőt kiabrázolta a legkiválóbb doktor fényes képmását és egy dicséretes módon követendő példát valamennyi erényben, amelyre tudása, élete és erkölcsi hívták. Nem akadt nála buzgóbb, szilárdabb, harcosabb az ortodox igazság erősítésében és oltalmazásában, amelyből soha egy jottányit se engedett. A szentírók mindenkori egyezéséhez és mértékéhez, a hitvallásokhoz, az elfogadott zsinatokhoz és az újabb, megjobbított egyházak véleményéhez szabta minden elméletét és bizonyítását a hit egyes tételeiről, mintegy a tanításban való biztos és csalhatatlan szabályhoz. Teljes szívéből elítélte az eretnekek dühének rút és istentelen utálatosságát, és megszegyenítette és visszautasította azokat a Szentírás bizonyos tanúságával, olyan finom érvekkel védelmezve gyakran Jézus Krisztus és a Szentlélek örök istenségét, az ellenfelek istentelen érveit és csalfa mesterkedéseit pedig szétzúzva, hogy nem volt, aki az ő lángoló nyelve villámainál nagyobb erővel, nagyobb hatással, nagyobb képességgel tudta volna leteríteni Jézus Krisztus ellenségeinek egész csapatát. Azt mondtad volna, hogy egész benseje ég, és lelke legmélyéből meg van indulva, valahányszor az ortodox igazságot erősíteni, vagy az isteni ige győzhetetlen kardjával hadakozni hallottad őt, vagy amint a dühödt csalók káromlásait alapjából kiforgatta a szentírók meg nem támadható és változatlan kijelentése alapján. Méltán mondhatta volna róla bárki, hogy amikor prédikált, akkor meggyőzősi képessége a száján ült. Megvolt benne a leleményes találékonyság a mondanivaló elrendezésének és beosztásának a hallgatóság értelmi képességéhez és tanulékonyságához szabott bölcs alkalmazására, a legmeggyőzőbb érveknek

összegyűjtött harcra kész serege, és végül a bőségesen áradó ékesszóló előadóképesség, a beszéd folytatására mindig bőséges anyagot szolgáltató könnyedség és elegancia. Hogy ne is említsük szóban forgó egész külső megjelenését, amely csodálatosan méltóságos volt, taglejtése, arca tekintélyes, és illendő az öltözéke. Az emlékezete olyan hűséges, kész és hibátlan volt, hogy előadás közben sohasem hallgatott el feledékenyen, nem csapongott, nem akadt fönn, hanem eleven, jó emlékezetének gazdag tárházából elővette mindazt, amit olvasás, írás vagy töprengés közben lelkében elraktározott. És hogyha csak a halálát megelőző közeli napok ama vést jósló prédikációit idézem emlékezetbe, és az egyháztól való fenyegető elszakadást előre meghirdető, a szokásosnál nagyobb fölhevülését, arcának élénk, erős színét, midőn mindenkinél ékesszólóbban és erőteljesebben mondta el mind a profétákból, mind az Evangéliumokból és az Apostolok írásából szokatlanul heves és fölleskesült módon, Üdvözítőnk, Jézus Krisztus szenvedésének és föltámadásának legigazabb történetét. Úgy tűnik, hogy ez a kiváló férfiú ezeket a bizonyosan utolsóként alkotott prédikációit, amelyeket népes közösségben a nagy ünnepeken tartott, mintegy hatyúdalként akarta ránk hagyni, érezve közeli halálát isteni intéstől lelkesítve, utolsó hitvallásul és hite végrendeletéül szánta. Midőn a prédikáció közbeni élénk tekintetét, szinte fölhevült arcát, rendezett és nagyon nyugodt mozdulatait, tiszteletet parancsoló tekintetét, emelkedett kiejtésű, mindig biztos erősségű szép és éles hangját, szavai és mondatai súlyát, valamint a Szentírásból helyesen választott idézeteknek legmegfelelőbb alkalmazását és világos magyarázatait, amikor mindezeket, tisztelt hallgatóim, valamint doktorunknak a prédikálásban való isteni eredetű, kiváló és csodálatosan meggyőző erejű képességét, szellemét és hevét magamban fölidézem, akkor nem tudom könnyeimet visszatartani, és alig tudom megállni, hogy lelki fölindultságom miatt torkomba szoruló reszkető hangom el ne akadjon. Látom, hogy ti is mindnyá-

jan újra meg újra gyászba borultok, amikor Istennek egyetlen testbe zárt ilyen drága, szép és kiváló, most elvesztett ajándékára visszaemlékeztek, és hiába kéritek számon e szószéktől visszafojtott lélekzettel és könnyes szemekkel azt a kiváló doktort, akire minden égi adomány bőkezű ajándékozója, Isten lelke, mindezt és még jóval többet is jóságos kézzel ráhalmozott. Ha vallásos életét és szokásait nézed, volt-e valaki a napi imádkozásban nála buzgóbb? Volt-e valaki a szentírók olvasásában és a mennyei tudomány rendszeres tanulmányozásában nála figyelmesebb, kitartóbb és fáradhatatlanabb? Nem ismerem senkit, aki kevesebbet gondolt az alvással, és az éjszakai nyugalom jótéteményével takarékosabban élt volna. Kevéssel éjfél után mindig föl szokott kelni, megszokásból ifjúkorától folytatva a nem nagyon egészséges gyertyavilágnál való munkálkodást, naponta haladva a szent könyvek sorrendjében, a gyermekkorában kapott családi Bibliát olvasta, majd áttért a tudós kommentátorok olvasására, összekapcsolta ezt bölcsen a keresztyén vallás hitételeinek összevetésével és tudós gyakorlatával. Ebből következett, hogy a legjobb szerzők szorgalmas és sok olvasásából összegyűjtött, legkitűnőbb, az ismeretre legméltóbb dolgok kész és bőséges tárházát alkalmazhatta a tanításban, és prédikációit is megtűzdelte hallgatói számára bőségesen tudós és gyümölcsöző mennyei tudománnyal. Ha még magántanulmányain és a közösségnek tartott prédikációin kívül maradt szabad ideje, azt a családjában élő saját és idegen gyermekek, többnyire az ingyen tartott árvák tanítására és nevelésére fordította, vagy a családi munkamegosztásban rá jutó házimunkákra, az iskola mindennapi fölügyeletére, a beteg tanulók gyógyítására, és ugyancsak más betegeskedők meglátogatására, akiket egyházi hivatalának elvállalása után is messziről hozzá hoztak. Sokszor fordultak hozzá minden rendű és rangú emberek, akik tanácsot kérni mentek hozzá nehéz és súlyos ügyekben, ezek azután egyhanggal dicsérték gyors és éles elméjét, részben éles elméjéből, rész-

ben sok tapasztalatából és a gyakorlatból szerzett rátermett bölcsességét, mivel gyakran forgolódott bölcs és nagy emberek társaságában. A polgári jogban is igen járatosnak tartották, mivel ha erről kérdezték, gyorsan és éles elmével tudott válaszolni, olyannyira, hogy maguk a megkérdezettek is csodálták és bámulták bölcsessége gyors alkalmatossága miatt. Szabad ideje nagy részét, de a komoly elfoglaltságra szántat is a barátainak szóló különböző levelek írására fordította, úgyhogy pihenve vagy semmit se téve soha nem találtad, hanem mindig komoly dologgal elfoglalva, akár magán, akár közügyben forgolódott. Mindehhez még egyénisége is szelíd volt, kedves, őszinte és romlatlan. Természettől vele születetten egyenes, egyszerű, nyílt, tiszta, távol minden cselvetéstől és a csalárd titkolódzás megrögzött ravaszságától. Kiemelkedően szerény volt, soha nem tartotta magát nagyra, soha nem beszélt kevélyen, soha nem akart senkinek ártani, hanem mindenkinek egyformán hasznára lenni. Kedves beszédű, a baráti családi érintkezésben udvarias és nyájas, a vendégekkel, akik minden rendből hozzá sokszor naponta látogattak, vidáman tréfálkozó, kedvesen elmés volt. A haragosságra olykor hajlamos volt, de a kiengesztelődésre, szelidségre tüstént maga vette rá önmagát, a haragban, de a komoly sértődöttségben is bármelyikünk-nél kevésbé volt kitartó. Sőt sok magánsérelmét a köznyugalom érdekében megbocsájtotta, szívesen és gyorsan elfelejtkezve róluk. A családi fegyelem őrizésében szigorú volt, buzgó és serény, övéi jellemének biztos formálásában és irányításában elevenen éber. Ezért szokták volt a vidék főnemesei, de a szomszédos vidékek is, fiaikat házába küldeni, mint a műveltség valamely iskolájába és a nevelés műhelyébe. Akik is a jámbor kegyességben, a jó erkölcsökben, az iskolai tanulmányok gondos számonkérésében, az asztalnál való gyermeki szolgálat serény és készséges vállalásában az ő gondoskodó fölügyeletével, buzdításával, olykor keményebb büntetésével magukat az akkori és későbbi életükre is nagy haszonnal gyakorol-

ták. A házaselete a legbékésebb volt, őszinte, kendőzetlen szeretettel teljes, mindkét nem mindenféle házastársi érényeinek fényes és utánzásra méltó példája. Soha én haragosabb vagy egy kicsit is élesebb rászólást vagy valami vitát a férjtől a feleségre nem hallottam, pedig sokat voltam a családjában, mivel Isten különös ajándékából és jóságából a legszelídebb és egyúttal a legengedelmesebb feleség jutott neki, aki férjét és gyermekeit nagyon szerette. Feleségével, Orsolyával, ezzel a jámborsága, tisztasága, szemérmessége, ép egészsége, férje iránti hűsége, és valamennyi asszonyi ékessége miatt nagyon dicsérendő nővel, akit egy tisztcsaládból, a régi nemes Móré családjából vett feleségül, tizenöt kerek esztendővel élt együtt, ebből a házasságból öt gyermeke volt, három ma is él közülük. Hát még az iskolához milyen kegyes volt, milyen jószágos, bőkezű és adakozó! Hányszor ruházta föl a nélkülöző diákokat, egyformán fölöltöztette a rászorulókat, de különösen azokat a szorgalmasan tanulókat, akikről úgy gondolta, hogy nélkülözik a pártfogót. Minden szegény és rászoruló, aki ebből az iskolából ment hozzá, kapott valamelyes támogatást, annyit, amennyit adni lehetősége volt. Felette nagyon szerette a tanulóifjúságot, a jó reménnyel biztató ifjakhoz csodálatos jószándékkal és hihetetlen kedvezéssel volt, akár a sajátjából jótékonykodott velük, akár a gazdagabbaktól kért számukra, amit kötelességszerűen tett meg. Hol közbenjárással, hol pénzzel, hol könyvvel, hol papírral, hol vásárolt posztóval, mindig a legalkalmasabbal mint jószágos jótévő enyhítette a nyomorultak nélkülözését, és nem szalasztott el semmi alkalmat, amellyel vele született jótékonyosságát és mindig segíteni készségét kimutathatta a tanulóifjúság iránt. A diákoknál való érdem szerzéssel, erre vele született jószágos természete készítette, kereste egyedül a megbecsülést, dicsőséget és dicséretet és különösen ebben az iskolában a tanulók bőkezű pártfogolásában és jószágos gondozásában lelte különleges örömét ez a jótékony férfi, ugyanakkor amikor saját hasznának leghanyagabb gond-

viselője és előmozdítója volt. Ezen iskola bővítő építkezéseit, valamint az épületek megnagyobbítását saját költségén kezdte el kitűnően, és bizonytalannal gyümölcsöző hasznára lett volna ez tanulmányainknak, ha bizonyos körülmények nem hátráltatják és a váratlan halál közbejötté nem kényszerítette volna itthagyni a be nem fejezett művet. Amint pedig a derék életűek jó véget szoktak érni, és a haláluk is csendes álomhoz hasonló, minden gyötrellem és keserves félelem nélküli, úgy az ő jámboran és ártatlanul eltöltött életének a legóhajtottabb halál volt a bizonyítéka. Mert minden félelem és szomorú rettegés nélkül folyamatos jámbor és buzgó fohászokozások közepette, amelyekben a saját, az övéi, valamint az egész egyház üdvét Istennek ajánlotta, április 7-én kilehelte lelkét, amikor még nem haladta túl negyvenhatodik életévét. Gyakran szenvedett a vesebántalomból származó kövek gyötrő görcseitől, vele született családi betegsége volt ugyanis a nephritis, a vesegyulladás, bár került mindent, ami fájdalmát fokozhatta volna, és a legnagyobb gonddal megtartóztatta magát minden olyan ételtől, amely a betegséget előmozdította volna. Tudásával és gyógyszerrel is arra törekedett, hogy valahányszor visszatért a baj, a veséjében pangó és ragadós folyadékból megrekedt és összeállt tömeget lassan-lassan széttörje és föloldja, az így homokká zúzott anyagot kis fájdalommal hajtotta ki a saját útján. Nem is ez a betegség, amit mindig halálos végűnek tartott, vetett véget életének, hanem egy erős hasmenés, amely testének nedvtartalmát majdnem teljesen kiürítette, és az életerek, amelyek életadó nedvekkel szokták ellátni a belső és külső tagokat, kiszáradtak. Tizenkét órán belül attól kezdve, hogy beteg lett – lám milyen hirtelen és váratlan a halál – ez végzett vele, úgy, hogy 9 órakor még komoly dolgokról beszélt és tárgyalt barátaival, sőt a templomba is elment prédikálni, ugyanaznap éjjel 9 órakor meghalt. Bizony semmi orvoslás se tudta megállítani a végzetes és pusztító folyást, amely mértéktelen és hurutos következményével a végső kig halálosan legyen-

gítette az addig meglehetősen életerős és nedvdús testet, hirtelen minden ereje elhagyta, kiüresedvén teljesen minden természetes életnedvtől, elakadván utoljára a lélegzés, végre az életadó hév is, mivel már nem kapta meg a szükséges táplálékot, a halállal kialudt.

Minthogy tehát, amint erről megemlékeztünk, ilyen kiváló, ennyi lelki ajándékkal, tudással, jámborsággal, bölcsességgel és mindenki iránti jósággal ékeskedő, mindenféle lelkipásztori dísszel és ékességgel elhalmozott doktortól maradt elárvaltán ez a mi egyházunk, sőt az egész Pannónia, amely ilyen doktorokban most kiváltképpen szűkölködik, méltán sírunk mindnyájan, és ezt az árvaságot valóban és nemcsak színleg gyászoljuk. Elsősorban Te, Nagyságos Dobó Ferenc Úr, nemes patrónusa ennek a közösségnek és iskolának, együtt a nemes Sulyok Sára Úrnővel, jámbor anyáddal, nyilván érzitek és fölismeritek a fájó sebet, amit ez az egész keservesen meggyötört vidék kapott, a sebet, amely minden rendű és rangú embernek olyan gyászt okozott, amit nem törül el se a hosszú idő, se a feledés. Ez a kiváló férfiú nemcsak a test számtalan betegségére, amelytől ez a nyomorult természet sokfelől és váratlanul gyötörtetik és pusztul, tudott azonnali gyógyszert, de meg tudta védeni és erősíteni a rátörő betegségek támadásától, és ami még nagyobb és fontosabb dolog, a léleknek jóval méltóságosabb és szentebb gyógyítását is szerencsés hozzáértéssel gyakorolta. Mert ugyanis egyedül ez utóbbi tudja megújítani a romlottsága miatt elveszett embert, akit a lelki és más gyógyíthatatlan betegségek végzetes hatása kerített hatalmába és nyomorultul megrontott, ez tudja egyedül a lélek visszaszerzett egészségét romlatlanul megőrizni, és a megújított embert, még ebben a halandó életben a mennyei élet örök boldogságára és dicsőségére előkészíteni. Amint mondtam, hosszabb ideig mind a két orvoslással használhatott nemcsak Tinagyságtoknak mint urainak és tisztelt pártfogóinak, hanem ennek az egész közösségnek és a pataki egyháznak, sőt a körülfekvő vidékeknek is, ahol ő volt az

egyetlen orvostudománnyal jeleskedő férfiú. Azért immár szükséges lesz, hogy ezután hasznos segítségét, amelyet korábban megtapasztaltunk, egyenként és gyakran heves sóhajtással emlegessük, amikor egyetlen betegségek gyengítenek és lankasztanak, különösen akkor, amikor iszonyodva és rettegve látjuk és halljuk, hogy napon-ta váratlan és súlyos betegség hirtelen pusztít el sokakat. És bizony a jövőben ki lesz nálunk elhagyatottabb? Ki nyomorultabb? Ki szánalmasabb? Akiket ha valami nem is sejtett betegség támad meg váratlanul, nem bízhatunk már az emberi segítség és gyógyítás semmiféle segéd-mében, lévén az orvosi tudományban járatos emberekben olyan nyomorúságos hiány és olyan siralmas elhagyatottság. Jóllehet az egészség megőrzésére, a mindenféle betegségek elűzésére, az életnek, amelynél nincs drágább és értékesebb, továbbvitelére ez a legfontosabb, leghathatósabb és legszükségesebb. Mint az állat, ágyhoz és fekhelyhez kötve fogjuk vad fájdalmak szörnyű gyötrelmei között a mindennapos betegségek nyűgétől ellankadt és elgyötört lelkünket kilehelni. A gyógyítás hiábavaló reményével fogunk segítségért és orvoslásért könyörögni testvéreinknek és barátainknak, akik betegségünkben bátran mellettünk állnak. Nem tudom, hogy lesz-e valaki a nyomorult halandóknál a gyászra, iszonyatra vagy szánalomra méltóbb, ama gyászos magára hagyatottság és a szükséges és kért segítség nélkülözése miatti reménytelen helyzetében. Hogy e nehézség és sajnálatos nélkülözés mielőbb orvosoltassék, és a mérhetetlen kárvallás érett és bölcs gondoskodással mihamarabb rendeztessék, ez a Ti jámborságotok, gondotok, gondoskodásotokra és törődésetekre van bízva elsősorban: Nagyságos Dobó Ferenc Úr, tisztelt pártfogónk, nemes Úrnőnk Sulyok Sára, és Te, nemes Sulyok Ferenc, aki patrónusainkkal legszorosabb családi kapcsolatban lévén, mint valami bölcs Nesztór, e ház minden fontos dolgát, bölcsességgel, hozzáértéssel éberén és tekintéllyel szerencsésen irányítod, és a Dobó birtokok nagy részén dicséretes módon viseled a

fölvállalt kormányzás terheit és sokféle kellemetlenségét. Mert hacsak nem gondoskodnak mihamarabb mind a két hiányról és veszteségről, mind az egyháziról, mind a világról, és hathatós orvoslást nem keresnek a hírneves férfiú állását kiválóan képzett férfiakkal betölteni, alig merném remélni, hogy egyetlen embert találjunk, aki az elhunytak tisztét mindenben be tudná tölteni, ha ez nem történik meg, akkor ezt a habozást és káros késedelmet saját és egész birtokotok jóvátehetetlen kárával fogjátok megfizetni, mivel e testi élet épségben tartásának és a lelkek Isten ígéjével való táplálásának gondját ha elhanyagolják, az magával vonja bizonyosan az örök kárhozatot is. Hogy ezt az iskolát és az egész tudományosságot milyen szomorú, keserves és siralmas csapás érte e haláleset miatt, annak bárcsak hamis és hiábavaló prófétája lennék, és ne kényszerülnénk megérezni nemsokára e szerencsétlen árvaság és bajt hozó elválás csapását szomorúság és nagy gyász közepette. Elvesztítettük, Ti tudományokat szorgalmasan művelő tanulóifjúság, elvesztítettük, amint mondtam, iskolánknak, de sőt az egész tudományosság-
nak atyját, pártfogóját és jótévő dajkáját, egész iskolai életünk minden nehézségének és bajának biztos menedékét és megbízható oltalmát. És bizony úgy veszítettük el, hogy a jóságos mecénások nélkül szűkölködünk, siralmasan elhagyatva minden jó törekvéstől, akkor amikor a legzavarosabb idők végzetesen kedveznek a viszálykodásnak és ellenségeskedésnek és napról napra nő a kárhozatos elméletek sokasága. Sőt, amikor e romlott század utálatossága és gonosz háborgatása eluralkodván, mindez szemtelenül és virulensen tenyész, amikor mindehhez újra meg újra újabb kellemetlenségek halmaza járul, akkor minden inogni kezd és hanyatt-homlok rohan a végső pusztulásba és romlásba. Ugyan van-e valaki, kérlek, a rendek körében, ha az egyesek gondját, törekvését és elfoglaltságát számba veszed magadban, aki akárcsak egy kevéssé is a saját kötelességének tekintené a tudományok előbbreviteléről és őrzéséről való gondot és gondvise-

lést? A főrendek közül, akiket még meghagyott a haza annyi veszedelméből a sorscsapás, azoknak minden gondjuk és törekvésük arra irányul, hogy végtelen fős-vénységüket jogosan és jogtalanul kielégítsék, hogy folytonos és mértéktelen kopasztással nyúzzák alattvalóikat, hogy erőszakkal és csellel növeljék birtokaikat, még álmukban se jutván eszükbe arról gondolkodni, arra törekedni, hogy az igaz hitet erősítsék, védjék a hazát a barbár ellenségtől, az iskolákban a tudományokat az utókorra tovább hagyományozzák. Bezzeg paraziták és kutyák seregének táplálására, és más mihaszna, sőt többnyire ocsmányságai és rablásai miatt hírhedt udvari népség etetésére és hizlálására, a ruházatnak az éktelen barbár luxus szerinti bűnös rútságú megújítására és fölhalmozására nem látsz legtöbbjüknél bőkezűbbet és költekezőbbet, nem látsz a pénz eltékozlására és elvesztésére ostobábbat és meggondolatlanabbat. Ami a nemességet illeti, egész életüket behálózza és kitölti az, hogy engesztelhetetlen lélekkel viaskodva és gyűlölködve dühödt pörösködések és visszavonásokat folytatnak, meghiusulván a kibékülés, ezeket éveken át szítják és húzzák, pörből pört plántálva, irigységgel, versengéssel és alattomosággal egymást emésztve, a parasztság kisemmizettségét elviselhetetlen szolgasággal is tetézve őket kiszipolyozzák, akkor amikor a tudományoknak ezen a vidéken való oltalmazására és terjesztésére, és a jámbor és dicséretes tudományos ismereteknek az unokák számára való megőrzésére semmiféle gondjuk nincsen. Hogy már az egyházi rendre térjek, hogy a legtöbbjük milyen érzelmet táplál az iskolák iránt, és mennyire indulnak meg a tanulóknak naponta növekvő szükségén és a mi rendünkhöz tartozók terhes életén, az senki előtt nem titok. Úgy látszik, a legkevésbé se okoz nekik gondot a gyűlölséges panaszkodás és elszabadult szidalom, amely őket éri az iskolások méltatlan elhanyagoltsága és az egyházi tudományok szolgálóinak mindenekfölött rongyos nélkülözése miatt. A köznépről, a népnek a tudományok iránt táplált érzelmeiről akár szót

se ejtsünk. Nem találsz az effajta embernél értetlenebbet, felelőtlenebbet, gonoszul rosszindulatúbbat, ha a mi tudományunk méltóságát és szükségességét kell belátnia és értékelni annak valódi és sokszoros hasznát az élet minden területén. Éppen ezért ezt a foglalkozást éri leginkább a tapasztalatlan nép heves gyűlölete, legnagyobb megvetése és irigysége, és kegyetlenül üldözi és szidalmazza a rosszindulatú rágalmak bűnös hajszája. Hogy a tudományokra törő zivataroknak ilyen vad és örvénylő viharában hagyta el iskolánk hajóját a hűséges és bölcs kormányos, hogy a pallérozottabb tudományokkal foglalkozó ifjúságot ilyen alkalmas és szükséges pártfogó hagyta árván, és hogy egyházunk is ilyen alkalmatlan időben fosztatott meg elismert előljárójától, azt mélységesen gyászoljuk és siratjuk, azért aggódunk és gyászba borulunk. És nyilván a legkevésbé sem kétséges, hogy e senkihez nem mérhető férfiú előre nem látott és váratlan, senkitől nem is rettegett halála a kegyetlen isteni neheztelés és harag jele a mi egyházunk és közösségünk iránt. Valahányszor ugyanis Isten kedves szolgálói a rosszak közül kiragadtatnak, és életük teljében az Úrhoz kerülnek, ez azt jelenti, hogy közeleg a haragos Isten súlyos bosszúja, és a birodalmak és népek iszonyú pusztulása, amiből az Úr híveit és szentjeit idejében ki szokta menteni. Ezt ugyanúgy bizonyítják a próféták szent jóslatai, mint amennyire mutatják az egyház régebbi és újabb történetének példái. Sőt ez a végzetes gyász eset, amely más hírneves temetéseket követ, és amely kegyetlenül és károsan sújtja a szomszédos egyházakat is, úgy látszik, hogy valami országos csapás előjele, vagy bizony a vallás területén bekövetkező változást jelenti a mi vidékünkön. Mert, hogy Jézus Krisztus leghívebb szolgájáról, Melius Péterről hallgassak, aki Krisztus rettenthetetlen bajnoka és győzhetetlen volt mindig Servet hívei dühödt támadásának elhárításában. Nemde négy hónappal ezelőtt veszítettük el egyházunk ama díszét és ékes oszlopát, Thuri Pált, a szántói egyház tudós pásztorát, aki a nyelvek és széptudományok

ismeretében a többieket messze fölülmúlta, a költői képességét tekintve pedig a leghíresebb volt ezen a vidéken. Csak egy hónapja veszítettük el Hellopoeus Bálintot, előbb az egri, majd a debreceni egyház hírneves egyháztudorát, ezt az éleseszű jó ítélőképességű, nyelvekben járta kiváló férfiút, akit mindenki szeretett deréksége és csodálatos tanítói képessége miatt, és akit csak kevesen múltak fölül e tekintetben. Nem említtem Thuri Jakabot, aki különösen héber nyelvtudásával tűnt ki, Szikszói Oláh Jánost, Dancs Gáspárt és a többi Isten egyházának üdvös és nemes lámpását, akiket mind, mint az elmúlt hónapban elhunytakat temettünk el. Most ezekhez a gyászos csapásokhoz járul még kiváló pásztorunk halála, hállára és hűséges emlékezetre mindig méltó apámé és rokonomé, azé a tekintélyes férfiúé, akinek sok kiváló erényét felsorolni igyekeztem. Azok akik az isteni haragnak és bosszúnak valamennyi szomorú bizonyágától és példájától, amellyel az ő legszentebb szolgálatának bűnös és tiszteletlen megvetését, és az ő legkiválóbb eszközeinek méltatlan és mindennapos gyalázását és zaklatását bünteti, meg nem indulnak, azok vagy teljességgel hitetlenek, akik esztelenül semmibe veszik az emberek bűneit megbosszuló előrelátást és gondviselést, vagy bizony ostobák és esztelenek, hogy minden isteni büntetésre és bármi kemény és erős figyelmeztetésre teljesen megkeményednek és vakságukban jóvátehetetlen makacssággal megátalkodnak. A kősziklánál keményebbnek, a vadállatoknál szörnyűségesebbnek mondanám azt, aki a kínok és kegyetlen csapások látványára, amelyeket az egyházakon és községeinken vég nélkül tobzódni és sokasodni látunk, nem rendül meg egész bensejében, nem féli Isten naponta halmozott bűneinkkel megcsúfolt haragját, és végre nem fordítja komolyan lelkét, gondját, és minden törekvésért szíve őszinte bánatával és önként az Isten kiengesztelésére. Serkenjünk föl végre hát az epikureus tunyaságból, és ha valamit tanultunk, azt tegyük is a magunkévá készségesen a naponta egymás nyomát követő újabb temetések

rémisztő példáiból, amelyek minket a szolgálatnak járó tiszteletre ösztönöznek, valamint a Jézus Krisztus szolgáinak méltó megbecsülésére és hívő tiszteletére, és amelyek minden egyest elhívnek az élet komoly megjobbítására és javítására az istenfélelem és engedelmesség terén. Ezen szomorú és gyászos példák figyelmes szemlélete mindnyájunkat hű és buzgó imára hív, amelyben kérjük a bajok kegyes mérséklését, hogy az igaz hit őriztessék meg közösségeinkben a hű őrzőkkel és terjesztőkkel egyetemben, és ugyancsak küldessenek az Úr aratásába új munkások, akik az egyház jóvátehetetlen kárára mostan elszólyítottak tisztébe lépve, az Úr földjét hűségesen és szorgalmasan gondozva majdan bőséges gyümölcsöt hozzanak. Te pedig, Isten Fia, Urunk, Jézus Krisztus, kedves Immanuel, híveid könyörgő imádságára, kérjük, jóakarattal figyelj! Enyhítsd, szelíd Jézus, meggyötört és szűkölködő egyházad elviselhetetlen kínjait, amelyek itt a földön napról napra elevenebbek és gyötrőbbek lesznek. Hagyj minket végre egy kissé föllélegezni és megnyugodni a folytatólagos csapások annyi gyászos és siralmas szomorúságától, egyházaid magára hagyatottságára, kérünk, figyelmezz, szent ígéd magját őrizd meg közöttünk, tekintsd meg egyházainkat és iskoláinkat, amelyek tanítók nélkül szűkölködnek. Ne engedd, Uram, a jámbor közösségek szörnyű szétszórását, a már régen agyongyötört és nyomorgatott vidéken a hívek teljes pusztulását, hanem őrizzed meg a mi tájékunkon a tanulók és tanítók közösségeit, akik Téged igaz tisztelettel és a Neked járó dicsérrel tisztelnek, és most és mindörökkön örökké magasztalnak. Amen.

Ritoókné Szalay Ágnes fordítása